

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

september 5 • 2018

Bestämning av omtvistade
svenska brakteater med vetenskapliga metoder
Svenskt tecken i latinsk text år 1627 blev NICÖPENSIS
Från Stockholm till Augsburg – och åter
SNF:s årsmöte i Åbo 2018
Numismatisk disputation 2018

30 kronor

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens hemsida
www.numismatik.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidan kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

ANNONSPRISER

1/12 sida
47 × 50
mm
250 kr

1/8 sida
72 × 50
mm
350 kr

1/6 sida
47 × 105
mm
400 kr

1/4 sida
72 × 105
mm
600 kr

1/2 sida
151 × 105
mm
1 200 kr

1/1 helsida
151 × 214 mm
2 000 kr

mittuppslag
5 000 kr

2:a & 3:e
omslagssidan
2 500 kr

4:e omslagssidan
5 000 kr

SNT behåller samma låga annonspriser även 2018

Annonsen på årsbasis får dessutom 20% rabatt

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning

Radannonser: enskilda SNF-medlemmar erbjuds **gratis annons** med högst tre rader att köpa, sälja eller byta samlarobjekt – kontakta info@numismatik.se

Annonsen som inte är förenliga med SNF:s och AINP:s etik avböjs

Innehåll SNT 5 • 2018

ARTIKLAR OCH NOTISER

SID.

Från Stockholm till Augsburg – och åter	104–107
Svenskt tecken i latinsk text år 1627 blev NICÖPENSIS	107
Bestämning av omtvistade svenska brakteater med vetenskapliga metoder	108–111
Peter Spuffords besök i Sverige 2016	112–113
Sedeltryckeriet i Tumba flyttar	113
Nytt från Kungl. Myntkabinettet	113
Myntdagen i Lödöse 2018	113
SNF:s årsmöte i Åbo 2018	114–118
Numismatisk disputation 2018. Florent Audy har disputerat	121

FASTA RUBRIKER

AUKTIONER & MÄSSOR.	107
LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF.	111
NYTT OM BÖCKER – RECENSIONER. Tore Strindberg som medaljgravör	120–121

OMSLAG

I kyrkoruinen Flasta mur i Uppland påträffades år 1967 flera svealändska brakteater av särskilt intresse (NNÅ 1970 s. 279). Bland andra den här visade med bokstaven A som centralmotiv och omskriften +REX VBSALIE i helt skick samt en med krona och omskriften +REX VPSALIE som ett halvt mynt. SHM/KMK 28883. Det hela exemplar vi ser på omslaget kommer från Västerås läroverks myntsamling. Myntet med ett kors och inskriften +REX VPSALIE är påträffat i Västerhus kapellruin på Frösön i Jämtland år 1951, SHM/KMK 25 029. Alla tre har mycket hög silverhalt, diameter 18–19 mm. Lagerqvist 1970, LL VIII:1–3.
Se även Roger Svenssons artikel på sidorna 108–111.

KUNGL. MYNTKABINETTETS SAMLING. FOTO: BAKGRUND (DEL AV FLASTA MUR): MGL, MYNTEN: KUNGL. MYNTKABINETTET.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
11522 Stockholm
Tel. 08 - 667 55 98
Måndagar
kl. 10 - 12 och 13 - 16
info@numismatik.se

Plusgiro 150007 - 3
Bankgiro 219 - 0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 kr / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från
*Gunnar Ekströms stiftelse för
numismatisk forskning* samt
*Sven Svenssons stiftelse för
numismatik*.

Redaktionen ansvarar inte för ej
beställt material. Texter och bilder i
SNT lagras elektroniskt och publiceras
som pdf på föreningens hemsida.
Den som sänder material till SNT
medger detta.

Register över alla artiklar och
notiser i SNT 1977 - 2017 finns i
sökbart pdf-format på hemsidan.

TRYCK

Pipeline Nordic AB

ISSN 0283-071X

HÖSTEN 2018

Föreningens aktiviteter

Våra medlemmar är varmt välkomna till SNF:s föreningskvällar. De är med få undantag förlagda till sista onsdagen i månaden, vår och höst. Vi ses både i samband med föredrag och under enklare former, alltid med ämnet numismatik. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

NUMISMATISKA DISPUTATIONER

I år har SNT haft glädjen och stoltheten att få berätta om två numismatiska disputationer vid Stockholms universitet.

Linn Eikje Ramberg disputerade förra hösten med avhandlingen *Mynt er hva mynt gjør. En analyse av norske mynter fra 1100-tallet: produksjon, sirkulasjon og bruk* (SNT 2018:1). Vid SNF:s årsmöte 2018 erhöll hon föreningens Rasmusson-medalj och stipendium. Hon har dessutom fått Högskoleföreningens pris 2018 för bästa vetenskapliga prestation inom den humanistiska fakulteten. Se: www.hum.su.se/om-oss/nyheter/basta-avhandling-2017-vid-humanistiska-fakulteten-1.390988.

Florent Audy disputerade i våras med avhandlingen *Suspended Value. Using coins as pendants in Viking-Age Scandinavia*. Disputationen refereras i detta nummer (s. 121). Florent mottog SNF:s Rasmusson-medalj med tillhörande stipendium år 2016 för förtjänstfullt numismatiskt arbete inom ramen för sin doktorsavhandling (SNT 2016:8).

Välkomna till höstens föredrag i andra intressanta numismatiska ämnen i SNF:s bibliotek på Banérgatan 17.

SEPTEMBER

26 Föreningskväll
Plats Banérgatan 17

18.00 FÖREDRAG av Roland Falkensson: *Karl XI:s mynt som typsamling*. Roland Falkensson berättar om hur han bygger upp sin hemsida för myntsamlare, falcoin.se. Han tar särskilt upp arbetet med typsamlingssidan och förklarar olika begrepp och svårigheten att avgränsa och beskriva olika typer. Som exempel förhandsvisar han under kvällen sin egen typförteckning över Karl XI:s mynt för synpunkter.

OKTOBER

25 Föreningskväll
Plats Banérgatan 17

18.00 FÖREDRAG av Bo Gustavsson: *När polletten trillade ner i Göteborg - något om göteborgspolletter*. Föredraget utgår från hans nya bok *Göteborgspolletter. Polletter för krogar, nöjen och sjöfart från början fram till i dag*.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlaplan; buss 4, 44, 76
Kansliet är öppet: måndagar kl. 10 - 12 & 13 - 16
Kansliet är stängt: midsommar - 1 september; jul- och nyårshelgerna
Hemsida: www.numismatik.se
SNT finns på Facebook

FRÅN STOCKHOLM TILL AUGSBURG – OCH ÅTER

Av Bengt Hemmingsson

ISveriges Mynt 1521–1977 (SM) finns en grupp stormynt i silver med årtalen 1632–1633 upptagna med Stockholm som myntort (SM 13–16, 19, 22). De är slagna i olika vikter motsvarande mellan 4 och 2 riksdaler och de gemensamma åtsides- och fränsidesmotiven är Gustav II Adolf till häst samt den krönte riksskölden omgiven av landskapsvapen. Fig. 1, 2.

Stockholm

Myntgruppen har i äldre litteratur förts till en obestämd myntort i Tyskland,¹ men T. G. Appelgren argumenterade i katalogen över Bernhard Olofssons myntsamling för att den skulle vara präglad i Stockholm, bland annat till Gustav II Adolfs begravning i huvudstaden 1634: *”Det förefinnes nämligen mellan prägelstilen hos dessa praktmynt och stilen på den allmänaste varianten av stockholmsriksdalern 1632 [se SM 32b] en likhet, som talar för, att en vid Stockholms myntverk år 1632 arbetande stampsnidare även gjort stamparna till de med årtalet 1633 försedda praktmynten med de många landskapsvapnen”*, skrev Appelgren. Han anförde vidare att: *”praktmyntens krona över riksvapnet är sålunda i stilen lik konungens krona på den nämnda riksdalern, kragen och fältbindeln i konungens dräkt återfinnas likadana på praktmynten men där förminskade och i sin helhet är prägeln okonstnärlig på både den förre och de senare”*.²

Appelgren påpekade också att de i cirkel runt riksskölden ställda landskapsvapnen tidigare varit ett på svenska praktmynt använt motiv. Han kopplade även präglingen av åtminstone 1633 års mynt med några

1. Gustav II Adolf. Stockholm. 4 riksdaler 1632. SM 15.

FOTO: UPPSALA UNIVERSITETS MYNTKABINETT. INV.NR 102422, ALVIN-NR 77429.

notiser i 1634 års myntränskaper om leveranser av silver till riksvärdien Hans Weiler, som han mottagit för att göra ”skådepenningar” till kungens begravning av. Årtalet 1633 på mynten motiverar han med att *”av känd orsak uppsköts begravningen till 1634, och då präglades mynten med de året förut gjorda stamparna”*. Eftersom Appelgrens attribuering till

Stockholm verkade sannolik – men kanske inte hans åsikt om att 1633 års mynt slagits till begravningen – fördes de dit vid katalogarbetet med *Sveriges mynt 1521–1977*.

Augsburg

Detta blev dock föremål för omprövning när Hans-Jürgen Ulonska år 1995 publicerade en artikel om dessa

3. Gustav II Adolf. Stockholm. 2 riksdaler 1633. SM 22.

FOTO: UPPSALA UNIVERSITETS MYNTKABINETT, INV.NR 102426, ALVIN-NR 77424.

mynt, vari han konstaterade att den stadsbild som skymtar i bakgrunden på åtsidan av alla mynten utom SM 13 och 19 föreställer Augsburg.³ På basis av detta attribuerade Ulonska om hela myntgruppen till denna ort, som var i svenska händer mellan åren 1632 och 1635. Ulonskas åsikt om myntorten synes ha fått genomslag i såväl litteratur som i auktionerskataloger. Författaren till dessa rader refererade Ulonskas artikel – tyvärr okritiskt – i SNT 1996,⁴ men vid arbetet med volymen om Vasatiden inom projektet *Den svenska mynthistorien* har frågan om dessa mynts hemvist kommit upp till förnyad prövning.

Vi kan först konstatera, att Appelgrens antagande om att 1633 års mynt präglats till kungens begravning följande år inte håller för en närmare

granskning. Senare forskning har påvisat att en stor grupp guld- och silvermynt, som tidigare bland annat hänförts till Nürnberg, slagits för att utkastas eller utdelas i anslutning till dessa ceremonier.⁵ Därutöver har med all sannolikhet guld- och silvermynt med året 1634 som tidigare ansetts vara slagna i Wolgast och Erfurt tillverkats i Stockholm med stampar som importerats,⁶ liksom de ”skådepenningar” som Weiler enligt notiserna ovan antagligen präglat med verktyg som graverats av Sebastian Dattler i Augsburg.⁷

Åter Stockholm

Ulf Ottosson har i ett inlägg på *myntbloggen.se*⁸ argumenterat för ett riks-svenskt ursprung för myntgruppen i fråga. SM 13 och 19⁹ betraktar han

som medaljer och anför att de till skillnad mot de andra uppvisar ”en större konstnärlighet, högre relief och klar medaljkänsla. De övriga har en betydligt flackare gravyr av mera tvevelaktig konstnärlig kvalitet”. Han anser det osannolikt att dessa praktmynt slagits i Augsburg: ”att staden i bakgrunden är den nyss erövrade staden Augsburg (10 april 1632) behöver inte betyda att skådepenningarna är slagna där. Jämför man med de Gustav Adolfmynt och medaljer som bevisligen är präglade i Augsburg, finns ingen som helst konstnärlig eller prägningsteknisk likhet med de aktuella praktmynten”. Se Fig. 3.

Man kan bara instämma i Ottossons argument mot ett ursprung i Augsburg. Det finns dock ytterligare skäl till att han har rätt. Det visar sig nämligen att gravören vid tillverkningen av åtsidesstamparna till 4- och 2-riksdalarna SM 14–16 och 22 haft ett samtida kopparstick till förlaga. Han har således inte utfört ett självständigt arbete, utan troget kopierat en bild av kungen till häst – med undantag för hatten – och med en stad i bakgrunden, som gravören kanske inte ens reflekterat över var den låg.

Det graverade ryttarporträttet av Gustav II Adolf har använts till ett antal olika flygblad – och med olika texter – i den samtida propagandan, ofta dock i anknytning till erövrandet av Augsburg.¹⁰ Bilden på nästa sida är tagen från ett ettbladstryck som hyllar kungen som oövervinnerlig militär.¹¹ Fig. 4.

Kungliga direktiv

En nyfunnen notis i ett kungligt brev från hösten 1631 ger också bakgrunden till präglingen av dessa stormynt. Det har tidigare varit känt att Gustav II Adolf den 14 september 1631 från Halle i Sachsen skrev ett brev till rikskanslern Axel Oxenstierna och meddelade honom, att när det gällde kopparmyntet hade han funnit det ”mera och mera förgäva sig” och därför befallt riks- och kammarråden att inställa myntningen av det.

Kungen skrev vidare att han övervägt att låta slå ”något smått mynt”

3. Gustav II Adolf. Augsburg. 1 taler 1632. SB 8.

FOTO: UPPSALA UNIVERSITETS MYNTKABINETT. INV.NR 102624, ALVIN-NR 77648.

men fattat beslut om att i stället låta prägla riksdaler och "svenska guldmynt".¹²

Detta följdes i början av 1632 upp med ett direktiv om avlysning av allt svenskt mynt, förutom riksdaler och kopparmynt. Ett koncept upplästes den 27 januari i riksrådet och några dagar senare utgick skrivelser till alla ståthållare om avlysningen.¹³

Redan den 7 mars 1631 hade en riksdalermyntning igångsatts i Sala. Efter en del problem i inledningen var den i full gång i maj och i slutet av månaden skickade riksråden bergmästaren Georg Grissbach till Tyskland för att informera kungen om hur arbetet vid bergverken fortskred. Med sig i bagaget hade han 1 200 nypräglade riksdalar.¹⁴ Kopparmyntningen i Säter inställdes ett par månader senare efter kungens direktiv.

Gustav II Adolf var nämligen bekymrad över kopparprisets utveckling. I ett brev, som sagts först nyligen uppmärksammat, skrivet den 1 november 1631 i Ochsenfurt och adresserat till pfalzgreven Johan Casimir, återkommer kungen till problemet med det låga kopparpriset.¹⁵ Han såg ingen annan väg till att "redressera kopparen till sitt högre pris igen", än att avlysa allt annat mynt i Sverige än kopparmynt och "riksdaler in specie". Man skulle dock i fortsättningen bara slå så många kopparmynt, som "arbetsfolket njuggast kunna betalas med".

Kungen ville underlätta tillförseln av silver genom att tillåta privatper-

soner att mynta riksdalar "med vår stämpel i full vikt och av gott silver". Kungen var också av åsikten att "ju mer dubble och tredubble Rdr och änn högre stycken man af silfwer kan mynta läthe: ju bättre wij thet holle."

Kungen delgav således Johan Casimir – som var gift med Gustav Adolfs

halvsyster Katarina och högst rankad i riksrådet – sin åsikt om att inte bara riksdalar skulle myntas, utan även multiplar, ju fler och större desto bättre. Detta var ju så nära en kunglig myntordning som man kunde komma; vi kan således utgå ifrån att kungens önskemål efterföljdes.

Tyvär är mynträkskaperna från hela 1632 och från 1633 till och med augusti förlorade. De enda som återstår är uppgifter om silverleveranserna från Sala till Myntet i Stockholm; vi saknar således alla siffror rörande privatpersoners myntning under denna tid.

Stormynten med kungen till häst på åtsidan passar dock väl in på en riksdalermyntning i Stockholm i högre valörer i enlighet med Gustav II Adolfs önskemål. Vi kan således på goda grunder föra dem tillbaka till Stockholm från Augsburg.

4. Kopparstick med Gustav II Adolf till häst.

Använt som propaganda där kungen hyllas som oövervinnerlig militär.

FOTO: VD17.DE NR 23:704486K.

Noter

- ¹ A. W. Stiernstedt: Beskrifning öfver friherre A. W. Stiernstedts svenska myntkabinett. *Numismatiska meddelanden VI & VII*, Stockholm 1880, nr 1308; L.O. Th. Tudeer: *Förteckning öfver Antellska myntsamlingens i Helsingfors svenska mynt III*, Helsingfors 1936, nr 910–912 ("okänd myntort").
- ² T. G. Appelgren: *Bernhard Olofssons svenska myntsamling I*, Göteborg 1946, s. 10–11.
- ³ H.-J. Ulonska: Neues zu den Münzprägungen der Stadt Augsburg für den schwedischen König Gustav II. Adolph zwischen 1632 und 1635. *Geldgeschichtliche Nachrichten* 170, 1995, s. 294–297.
- ⁴ B. Hemmingsson: Gustav II Adolfs praktmynt från Augsburg. *SNT* 1996:5, s. 17–18.
- ⁵ Se R. Falkensson: En fascinerande myntgrupp. Kastmynt vid Gustav II Adolfs begravning 1634, *SNT* 2014:8, s. 172–174 och där anförd litteratur.
- ⁶ Se bl.a. texten i MISAB:s auktionskatalog nr 13, lot nr 665.
- ⁷ L. O. Lagerqvist: Kring Gustav II Adolfs begravningsmedalj. *SNT* 1997:5, s. 122.
- ⁸ U. Ottosson: Medaljer och praktmynt, *myntbloggen.se*, 11 november 2016.
- ⁹ SM 19 är i katalogen felaktigt angiven som "typ V", skall i stället vara typ IV. Det unika exemplaret – i Uppsala universitetets myntkabinett – väger 77,05 gram, inte fullt 3 riksdaler.
- ¹⁰ C. Snoilsky: *Svenska historiska planscher 1499–1891*. Stockholm 1893, s. 56. Jfr H. Wideen: Några porträttmedaljer över Gustav II Adolf och deras grafiska förlagor, *Konsthistorisk tidskrift* 1952, s. 89, 92, som avbildar ett liknande kopparstick men utan stadsbild i bakgrunden.
- ¹¹ *Nordisk Historia ur Ericssbergs bibliotek. Del 2, Trettioåriga kriget*. Centralantikvariatet, Stockholm, katalog 62 nr 246.
- ¹² *Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling II:1. Konung Gustaf II Adolfs bref och instruktioner*. Utg. Per Sondén. Stockholm 1888, s. 743.
- ¹³ *Svenska riksrådets protokoll II, 1630–1632*. Utg. N. A. Kullberg. Stockholm 1880, s. 134f; Kammarkollegiet, kansliet: registratur BIIa1 vol. 21, 7/2 1632 fol. 54r (Kammararkivet).
- ¹⁴ P. Norberg: Sala myntverk. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1947, s. 106f.
- ¹⁵ Riksregistraturet 1/11 1631 fol. 612r (Riksarkivet).

Svenskt tecken i latinsk text år 1627 blev NICÖPENSIS

Gustav II Adolfs nyköpingsöre 1627 med NICÖPENSIS i omskriften.

FOTO: BONISTIKA MONETARIUM, MOSKVA.

INOM DET OMRÅDE som vi i dag kallar Europa var latin det språk som användes för inskrifter på mynten under 1600-talet. Vid utformningen av de runda kopparmynten följde Gustav II Adolf med sin tid och han lät dessutom V ersätta U (dock inte alltid) enligt praxis i Rom under antiken. Se följande två exempel:

GVSTAVUS ADOLPH D G SVE GOTH VAN REX M P F, vilket är en förkortning för GUSTAVUS ADOLPHUS DEI GRATIA SVECORUM GOTHORUM VANDALORUM REX MAGNUS PRINCEPS FINLANDIAE. I översättning: Gustav Adolf med Guds nåde svears, göters och venders konung, samt storfurste av Finland.

MONETA NOVA CVPREA (†) NICO-PENSIS MDCXX7. I översättning: Nytt kopparmynt från Nyköping 1627.

Årtalet 1627 fick här en minst sagt märklig utformning, men den förekommer ofta på Gustav II Adolfs kopparmynt från Nyköping 1627. Det finns även andra underliga utformningar av årtalet. Se till exempel i referensverket *Sveriges Mynt 1521–1977* (1976) s. 102.

En dag när myntgravören i Nyköping satt och punsade in tecken och symboler på en präglingsvals avsedd för 1627 års kopparöre hände något märkligt. Kanske hade han svårt att upprätthålla koncentrationen, men

ordet NICOPENSIS fick ett svenskt Ö i stället för ett O så att det blev NICÖPENSIS – ett svenskt tecken i en latinsk text. Se bilden ovan.

På avsyningsavdelningen vid myntverket i Nyköping verkar inte stavfelet ha väckt någon uppståndelse, i varje fall släpptes myntet igenom. Frågan är om allmänheten brydde sig eller ens lade märke till skrivefelet.

Myntet har fått nummer 186c i den förteckning som har upprättats på www.sonesgarden.se.

Lennart Castenhag

AUKTIONER & MÄSSOR

Hösten 2018

8/9	Myntmessa, Norrköping
15/9	Myntauktion 28, MISAB, Stockholm
16/9	Myntauktion 29, MISAB, Stockholm
29/9	Myntmessa i Lund
6/10	Myntmessa i Borlänge
7/10	Myntdag i Lödöse
28/10	MØNTBØRS 2018, Copenhagen Coin Fair
10/11	Myntauktion, Myntkompaniet, Stockholm

Bestämning av omtvistade svenska brakteater med vetenskapliga metoder

Av Roger Svensson

I denna artikel bestäms och dateras några omtvistade svenska medeltida brakteater. Analysen utgår ifrån de fyra vetenskapliga metoder som diskuterades av författaren i SNT 2018:2: 1) text; 2) myntfynd; 3) myntfötter och 4) sociala attribut.

Under medeltiden präglades i Sverige inte bara liknande mynttyper som nere på kontinenten utan man applicerade även typernas korresponderande myntningspolitik. Ett system med periodiska myntindragningar existerade i Sverige 1180–1290 då endast brakteater präglades. Den ökade monetariseringen i slutet av 1200-talet gjorde indragningarna ineffektiva och de tidsbegränsade brakteaterna ersattes med långlivade tvåsidiga mynt cirka 1290 – precis som på kontinenten. Som kompensation för uteblivna växlingsavgifter sänkte de svenska kungarna stegvis silverhalten i mynten, en process som fortsatte till medeltidens slut.

Det finns andra kopplingar med övriga Europa. Över tiden förändrades de europeiska brakteaterna: mindre diameter, högre relief, sjunkande vikt och grövre motiv. Dessutom blev inskrifterna kortare över tiden och försvann nästan helt efter omkring 1230. Trender som stämmer ganska väl överens med de svenska. Några av de tidigaste svenska brakteaterna i slutet av 1100-talet och början av 1200-talet har en högt konstnärlig stil som tyder på att utländska myntgravörer har anlitats. Slutligen finns det ikonografiska kopplingar då många utav motiven är hämtade från kontinentala brakteater, till exempel bröstbild av kung med svärd och riksäpple,

krönt huvud, kräkla och olika djur såsom fåglar och lejon.

Biskoplig myntning – tydliga kyrkliga symboler

Det finns inga bevarade dokument som visar att biskopar har haft mynt rätt under svensk medeltid. Några brakteater daterade till perioden 1190–1215 med kräkla, biskopshuvud med mitra samt kors med snedställd kräkla som motiv talar dock sitt tydliga språk (LL IB:1a, 2 och 3). Bild 1–3. Dessa brakteater följer svealändsk myntfot och är attribuerade till ärkebiskoparna i Uppsala.

En götlandsbrakteat med patriarkalkors som motiv har diskuterats i litteraturen. Den har Lödöse som myntort och har daterats till 1150-talet. Bild 4.

Datering och myntort finns det ingen anledning att ifrågasätta, eftersom Ekre (1988) har dokumenterat myntningsavfall i Lödöse. Frågan är i stället vem som har präglat brakteaten. Jonsson (1995) menar att kung Sverker den äldre (1136–1157) utan tvekan måste ha präglat denna brakteat. Men någon noggrannare motivering ges inte. Redan Klackenber

1–3. Tre svealändska biskopsbrakteater, 1190–1215.
1. Vikt 0,24 g, Ø 16 mm, LL IB:1a. 2. LL IB:2, 0,17 g. 3. LL IB:3.

4. Brakteat med patriarkalkors. Lödöse, biskop Bengt den gode (1150–90), penning präglad efter 1153. Patriarkalkors i punktring. Vikt 0,15 g, Ø 14 mm. Schive VI:48.

(1992) framför åsikten att brakteaten kan ha utgivits av Bengt den gode, biskop av Skara 1150–1190. Arnell (2001) argumenterade sedan för att denna brakteat med högsta sannolikhet var präglad av Skarabiskopen.¹

Patriarkalkorsot var en tydlig kyrklig symbol under högmedeltiden och utgör den översta delen av en dubbelkorsspira. Som nämns i min artikel i SNT 2018:2 så är de kyrkliga myntherrarna bäst på att markera vilket samhällsskikt de tillhör på sina mynt. Det finns inte ett enda exempel där kungar eller kejsare under denna period sätter ut biskopliga symboler på sina brakteater om de är ensamma myntherrar – varken i Skandinavien eller någon annanstans. Lägg därtill att Skara biskopskrönika på flera ställen berättar om att Bengt den gode betalade "mæd sinum pænnungum", så är det svårt att tolka detta på något annat sätt än att han betalade med sina egna präglade penningar. Vi kan därför vara helt säkra på att en kyrklig person har präglat denna brakteat med patriarkalkors.

Biskopen av Skara hade sin starkaste period just under början och mitten av 1100-talet innan ärkebis-

5–7. Tre brakteater med REX VPSALIE. KMK samling.

5. Svealand, okänd kung och myntort. Kors, + REX VPSALIE, omskriften retrograd, vikt 0,37 g, Ø 19 mm, LL VIII:1.
6. Svealand, okänd kung och myntort. Krona, + REX VPSALIE, omskriften retrograd, vikt 0,36 g, Ø 18 mm, LL VIII:2.
7. Svealand, okänd kung och myntort. A, + REX VPSALIE, vikt 0,32 g, Ø 18 mm, LL VIII:3.

kopsstiftet i Uppsala var inrättat. Skarabiskopen var därför underställd ärkebiskopen i Lund under 1150-talet. Nästan alla viktiga biskopar i Danmark hade andel i kungens myntning under denna tidsperiod. Delad mynträtt mellan biskop och en ”svensk kung” är därför ett alternativ. Det är dock inte helt klart om det är Sverker den äldre (1137–1156), som hade en relativt svag position i Västra Götaland, eller Erik Jedvardsson (1156–1160), som var stark i samma område, som skulle kunna vara den andre myntherren.

Präglingen av brakteater med patriarkalkors ligger mycket väl i linje med den påvliga kardinalen Nicholas Breakspeares besök i Sverige år 1153.² Syftet med hans vistelse i Norge (1152) och Sverige (1153) var att inrätta ärkestift i de båda länderna, bilda nationella kyrkoprovins och införa betalningen av peterspenning till Rom. Det var även meningen att kyrkan skulle bli friare gentemot kungen. För att peterspenning skulle kunna samlas in och erläggas vid det påvliga skattekontoret i Brügge var det mer eller mindre nödvändigt med betalning i mynt. Varor kan knappast ha skickats som skatt till Brügge.

Än viktigare är att ett eget myntsystem behövs för att räkneenheten en penning ska vara definierad, som var den summa varje familj årligen skulle betala i peterspenning. Vi kan alltså anta att brakteaten med patriarkalkors tidigast har börjat präglas år 1153.

Mötet i Linköping gav inga resultat angående ärkestiftet, eftersom de olika ätterna inte kunde enas om var ärkestiftets säte skulle ligga, men löfte gavs om att peterspenningen skulle betalas till Rom. På sin väg från Norge till Linköping antas det att kardinalen måste ha färdats via Lödöse (Arnell 2001). Detta var den enda hamnen mot väster och den viktigaste handelsstaden i Västra Götaland. Det faller då naturligt att myntprägling startade här.

Efter 1170 försköts den kyrkliga makten till ärkebiskopen i Uppsala.

Och som nämnts ovan var det just han som lät prägla brakteater i Svealand mellan 1190 och 1215. Den kyrkliga makten och administrationen etablerade sig troligen före den kungliga på nationell nivå i det blivande Sverige under 1100-talet. Detta ger ytterligare stöd för att en biskop har varit delaktig vid utgivningen av brakteater med patriarkalkors. Om dessutom brakteaten med patriarkalkors skulle vara helt biskoplig så utesluter detta inte att även ”kungen” myntade i Lödöse samtidigt (jfr Sigtuna).

Kunglig myntning – REX VPSALIE-brakteaterna

Några av de mest omtvistade svenska brakteaterna är de så kallade REX VPSALIE-brakteaterna. Bild 5–7. Dessa finns med tre olika huvudmotiv: kors, krona och bokstaven A. Samtliga har ovannämnda omskrift eller varianter därav. Ibland är omskriften retrograd – läsbar från undersidan. Vi använder de fyra metoderna från min artikel i SNT 2018:2:

1. Omskriften REX anger att det är en kung som är myntherre. Texten antyder att mynten har präglats i Uppsala. Alternativet är att myntherren är kung över ett område med Uppsala som centrum. Både den långa texten med fullständiga ord och i synnerhet den retrograda omskriften indikerar att brakteaterna är präglade en bra bit före 1250, högst sannolikt före 1235.

2. Brakteaterna har hittats som lösfynd på ett antal olika ställen. Endast fyra exemplar är kända: två från Flastamur (Uppland), ett från Västerhuskapell (Jämtland) och ett med okänd

härkomst. Båda är ruiner efter kyrkor uppförda på 1100-talet.

3. Med en vikt på drygt 0,3 gram är myntfoten otvivelaktigt svealändsk. Brakteaterna har stor diameter och låg relief. Den konstnärliga stilen är dessutom hög. Det finns en tydlig trend för brakteaterna över tiden: lägre konstnärlig stil, högre relief och större diameter (se SNT 2018:1). Allt detta pekar på att brakteaterna är tidiga: sent 1100-tal eller tidigt 1200-tal.

4. Endast kronan är en tydlig kunglig symbol. Bokstaven A skulle kunna vara kunglig eller världslig. Korset kan ha präglats av alla tre sociala klasser. Huvudmotivet kommer dock i skymundan på dessa brakteater, eftersom omskriften tydligt anger REX.

Observationerna lång och retrograd text, låg relief, stor diameter och hög konstnärlig stil pekar alla i samma riktning: tidig kunglig svealändsk prägling – möjligen så tidig som andra hälften av 1100-talet.

Sjöberg (1986) har föreslagit att dessa brakteater skulle ha varit slagna av folkungarna under upproren år 1247 och 1251. Men det är inte alls troligt, eftersom REX finns i omskriften. Det finns inga exempel på brakteater i Europa där REX är utsatt och där detta skulle syfta på någon annan än kungen. Brakteaterna har dessutom för hög silverhalt för att vara upprorsmynt. Uppror och krig är kostsamma och mynt under sådana tider kännetecknas snarare av myntförsämringar eller att upprorsmännen imiterar motståndarens mynt men med lägre silverhalt.

8. Okänd svealändsk myntort, jarl under Knut Länges regering (1229–34). Fana åt vänster i pärlring, inskrift: VI-CA, okänd vikt (monterad på papper), Ø 16 mm. LL IVA:8a.

REX VPSALIE-brakteaterna är dessutom konstnärligt väl utformade, vilket rimmar illa med upprorsmynt. Det är snarare så, att kungen kan ha tagit hit en tysk myntmästare som präglat dessa brakteater.

En senare studie av Redelius (2006) avfärdar också att dessa brakteater skulle vara upprorsmynt. Han föreslår i stället att de tre brakteattyperna skulle kunna var utgivna av hövdingarna i tre lokala så kallade folkland i Uppland – Attundaland, Fjärdhundraland och Tiundaland. Präglingen kan ha skett under 1240-talet i samband med att skatter skulle betalas in i områdena. Men att tre så små områden i ett landskap skulle ha egen myntprägling med omskriften REX är inte alls övertygande och stannar bara vid en hypotes.

Världslig myntning – fana och sköld

De vanligaste attributen för världsliga brakteater är en person med fana, svärd och/eller sköld. Men även andra motiv kan förekomma såsom torn, byggnader, djur eller bokstäver. Detta gör att de världsliga brakteaterna är de svåraste att bestämma när det gäller myntort och myntherre. Den första svenska brakteaten som det rätt delade mening om, men som utan tvekan har en världslig myntherre, är en brakteat med en fana och omskriften VICA. Bild 8. Den framkom i ett skattfynd från Eskilstuna tillsammans med flera brakteater efter svealändsk myntfot utgivna av Knut Långe (1229–1234).

Brakteaten med fana och de kungliga brakteaterna har samma myntfot och grunddesign så de har kunnat cir-

kulera samtidigt. Fanan är en mycket tydlig signal för en kunglig eller kejserslig förläning av en rättighet och förekommer nästan uteslutande på världsliga brakteater i Europa. VICA står här för vicarius – ställföreträdare – och syftar på jarlen. Det förekommer ibland att kungliga/kejsersliga mynt har en fana, men då tillsammans med en krona och någon annan kunglig symbol såsom ett riksäpple.

Några andra brakteater från 1200-talet har en jarl som myntherre. Två svealändska brakteater med omskriften VLF IARL (LL VI:1) respektive WLF DVX (LL VI:2) syftar på Ulf Jarl (1231–1248). Brakteaterna påminner dessutom i stil om Knut Länges brakteater och har en hand och en varg (= ulv) som huvudmotiv. På 1250-talet utgav Birger Jarl en brakteat med bokstaven B efter götaländsk myntfot i Lödöse. Myntningsavfall från denna brakteat i Lödöse mynthus har kunnat dateras till mitten av 1200-talet. Man har här tolkat att bokstaven B står för Birger Jarl.

Till sist tar jag upp den så kallade Gränna-brakteaten, som väger 0,23 gram och är av svealändsk myntfot. Brakteaten har som motiv en fana över en vapensköld. Bild 9. I fältet finns A-RVS inskrivet. Endast två exemplar har påträffats, båda vid utgrävning av kyrkor – ett helt mynt i Gränna kyrka och ett fragment i Sankt Olofs kyrkoruin i Sigtuna. Exemplaren är stampidentiska, vilket skulle kunna indikera en låg upplaga, men det statistiska underlaget är här magert.

Jag går i tur och ordning igenom de fyra vetenskapliga metoderna för att bestämma denna brakteat:

1. *Inskriften.* ARVS betyder egentligen ämynning men syftar här på en stad. Det kan röra sig om Västerås, Uppsala, Nyköping eller möjligen någon annan svealändsk myntort. Vad som är än viktigare är att ett komplett ord finns på brakteaten. Som vi redan sett i den tidigare artikeln (SNT 2018:2) förekommer detta nästan aldrig på brakteater efter 1230.

2. *Myntfynd.* Brakteaten har inte hittats i något depåfynd tillsammans

9. Grännabrakteaten. Svealand, anonym jarl eller adelsman, ca 1210–35, okänd myntort. Sköld och fana, A-RVS, vikt 0,23 g, Ø 18 mm.

med andra mynt, endast i två kyrkfynd, i Gränna och i Sigtuna. Detta kan inte ge någon information om myntort – förutom att brakteaten är svensk.

3. *Myntfot.* Med vikten 0,23 gram och en hög, men något osäker, silverhalt är myntfoten svealändsk. Formen på plantsen indikerar att den är präglad före 1250. Diametern är för stor och reliefen är för låg för att den ska ha präglats efter 1250. Både svenska och tyska brakteater får alltså mindre diameter och högre relief över tiden (se SNT 2018:2).

4. *Sociala attribut.* Här har vi de mest tydliga signalerna; sköld och fana som symboliserar beskydd respektive kunglig förläning. Dessa attribut förekommer nästan uteslutande på världsliga brakteater. Några kungliga eller kyrkliga attribut förekommer inte. Små enkla kors finns på såväl kungliga, kyrkliga som världsliga brakteater från medeltiden. Vi kan därför med hundra procents sannolikhet dra slutsatsen att det är en världslig myntherre som präglat brakteaten – troligen en jarl.

Om man inte använder sig av kända vetenskapliga metoder kan det gå rejält fel vid bestämning av brakteater. Trots att Gränna-brakteaten helt saknar typiska kyrkliga attribut såsom kräkla, bok, välsignande hand, mitra och patriarkalkors, har Lagerqvist i två omgångar (1993 och 2015) hävdats att det handlar om en biskoplig myntning. Fokus har varit dels på två små kors i fanan respektive längst upp på staven och dels på mönstret i vapenskölden.

Några slutsatser om vapensköldens släkttillhörighet har inte kunnat dras

baserat på heraldik. Och som vi tidigare vet kan små kors finnas på brakteater präglade av samtliga sociala klasser. Lagerqvist (2015) menar att det "förefaller alldeles osannolikt" att brakteaten skulle ha präglats av en jarl, utan att kunna ge någon motivering till detta. Men han glömmer huvudmotiven skölden och fanan som nästan uteslutande förekommer på världsliga brakteater. Ett undantag är när ett skyddshelgon är huvudmotiv på en biskoplig prägling (till exempel Sankt Moritz i Magdeburg). Då kan helgonet både ha svärd, fana och sköld. Helgonet är i så fall tydligt markerat med en gloria runt huvudet eller med helgonets namn i inskriften (till exempel MAVRITIVS), men inget av detta finns på Gränna-brakteaten.

En mer detaljerad bild om svensk medeltidsmyntning finns i kapitel 9 i boken *Renovatio Monetae: Brakteater och myntningspolitik i högmedeltidens* publicerad av författaren och utgiven av SNF samt i artikeln *Coinage Policies in Medieval Sweden* publicerad i *Polish Numismatic News*.

Artikeln är finansierad med forskningsmedel från Sven Svenssons stiftelse för numismatik, Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning samt Stiftelsen Olle Engkvist Byggmästare.

FOTO: MAGNUS WIJK BILD 1, 4, GABRIEL HILDEBRAND BILD 2-3, KUNGL. MYNTKABINETTET BILD 5-7, 9, KJELL HOLMBERG BILD 8.

Noter

¹ Brakteaten med patriarkalkorset påminner om norska brakteattyper så det finns en liten chans att det skulle vara en norsk biskop som präglat brakteater i Lödöse (som låg vid gränsen till Norge), men biskopen i Skara är huvudspåret. Efterpräglingar av myntmotiv från närliggande områden förekommer under medeltiden – och just norska brakteater är vanliga i götäländska skattfynd mellan 1150–1200.

² Sedermera påve Hadrianus IV (1154–1159).

Referenslitteratur

Arnell, S.-E.: Var den tidigaste medeltida myntningen i Sverige kyrklig? *SNT* 2001:1 s. 4–11.

Ekre, R.: Nya märkliga myntningsfynd i Lödöse. *SNT* 1988:2 s. 28–31.

Grinder-Hansen, K.: *Kongamagtens krise. Det danske møntvæsen 1241–1340*. 2000.

Jonsson, K.: Från utländsk metall till inhemskt mynt. *Numismatiska Meddelanden* XL s. 43–61. 1995.

Klackenberg, H.: Penningar blå – franska, norska eller svenska? Myntcirkulation i västra Sverige 1150–1250. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1991 s. 123–140. 1992.

LL = Lagerqvist, L. O.: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. 1970.

Lagerqvist, L. O.: Myntet med korsfanan, i L. Jonsson and E. Norberg (red.), *Från fälttåg till folkfest*. Stiftelsen Läcköinstitutet, s. 56–57. 1993.

— Grännamyntet ännu en gång, i T. Talvio och M. Wijk (red.), *Myntstudier. Festskrift till Kenneth Jonsson*, s. 177–180. 2015.

Redelius, G.: De uppländska folklanden och inskriften REX VPSALIE. *Myntstudier*, 2006:1 s. 1–17.

Schive, C. I.: *Norges mynter i Middelalderen*. 1885.

Sjöberg, R.: Rex Upsalie-mynten och folkungaupproren 1247 och 1251. *SNT* 1986:4–5 s. 112–17.

Svensson, R.: *Renovatio Monetae: Brakteater och myntningspolitik i högmedeltidens Europa*. 2012.

— *Coinage Policies in Medieval Sweden*. *Polish Numismatic News*, 2015:1–2 s. 129–187.

— *The Search for Seignorage: Periodic Re-Coinage in Medieval Sweden*, *Scandinavian Economic History Review*, 2017, Vol. 65(2), s. 189–205.

— *Datering och bestämning av brakteater – fyra olika metoder*. *SNT* 2018:2 s. 32–38.

NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF

Alingsås Numismatiska Förening
Roslagsgatan 27
441 57 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gninfo.se

Halmstads Myntklubb
Öringe 111
31291 Halmstad

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

Katrineholm Flen Vingåker Myntklubb
www.kfvmynt.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Nola Myntklubb, Örnköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Samlarföreningen Klave
Oskarsgatan 12
331 41 Värnamo

Samlarklubben Numis
www.numiskelleftea.se

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb
www.stockholmsmyntklubb.se

Strängnäs Myntklubb
strangnasmyntklubb.wordpress.com

Svenska Pollett föreningen
www.pollett.se

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening
Ölandsgatan 7
574 37 Vetlanda

Villstadortens Myntklubb
Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Westerbergslagens Myntklubb
Flatenbergsvägen 4
777 34 Smedjebacken

Ändringar och tillägg?
Kontakta: info@numismatik.se

Peter Spuffords besök i Sverige 2016

PÅ INITIATIV AV Rut och Bengt Holméns stiftelse för numismatik besökte professor Peter Spufford Sverige under hösten 2016. Spufford, som 2005 tilldelats Gunnar Holst-medaljen, höll ett antal föreläsningar i Uppsala, Stockholm, Lödöse, Växjö och Göteborg. För en tid sedan kom besked från England om hans frånfalle, vilket innebar att det blev hans sista besök här.

Spufford uppehöll sig vid föreläsningarna i huvudsak kring två teman: Hur affärer gick till under medeltiden och nyare forskning om beskattning av eldhärdar i det medeltida Europa. Det förstnämnda ämnet baserades på Spuffords banbrytande verk *Money and its use in medieval Europe* (1988) och det senare utgjorde en presentation av hittills gjord forskning – som för övrigt påbörjades av hans hustru – kring ”fastighetsbeskattning” i det medeltida Europa.

Förutom det visa mynt från olika delar av Europa diskuterade Spufford hur affärer gick till i äldre tider med eller utan mynt. För en myntsamlare skulle det ju kunna vara trist att få höra att de flesta affärerna även på medeltiden gjordes upp utan att man använde myntat silver eller guld. Tvärtom blev det en spännande påminnelse om att mynten inte ens användes för att reglera huvuddelen av affärerna.

Under tiden före 800-talet användes guld eller guldmynt som likvid för att köpa mark, medan silver brukades för att betala räntor och arrenden. Europa som då saknade guldgruvor fick sitt guld österifrån. Handeln med slavar var betydande. De omfattande danagälderna betalades i silver och man räknar med att stora delar av de mynt som upphittats i norra Europa kom från dessa gälder och inte från affärsverksamhet.

Senare drog korstågen under 1000-till 1200-talen stora kostnader som finansierades med de skatter som påvestaten drog in från kyrkor och kloster och som i sin tur kom från den myntning som då ägde rum. Även krig och förberedelser för dem slukade stora delar av tillgängligt kapital.

Peter Spufford 1934–2018.

FOTO: DR BRIAN CALLINGHAM. 2010.

Silvergruvor som Freiberg i Sachsen, Jihlava och Kutná Hora i Tjeckien på den europeiska kontinenten blev senare från 900-talet centrum för myntning och också centrum för lyx- och nöjesliv som kom sig av att gruvarbetarna vid goda gruvor gjorde bra förtjänster även efter det att markägare, furstar och kloster fått sina andelar av silvret. Myntorter uppstod vid gruvorterna och försåg omgivningen med växelmynt. Men den mesta metallen göts till barrer som köpmännen förde med sig på sina handelsresor. Dessa kunde vara såväl stämplade som ostämplade.

Bestämmelser utfärdades om ut- och införseln av valuta. Som exempel kan nämnas att handelsmännen i Venedig som bedrev handel med Frankrike under 1200-talet i vissa städer inte fick köpa för mera än de sålde. De behövde alltså i teorin inte ha med sig några kontanter. I andra städer var det tillåtet att köpa mer och det kunde i så fall regleras med växlar medan kontanter inte var tillåtet att föra ut. Åter på andra ställen gjordes bytesaffärer medan mellanskillnaden i huvudsak reglerades med silvermetall och växlar.

I Europa fanns silvergruvor och i Afrika guldgruvor. Guldet från Afrika fraktades ofta som guldorn från söder om Sahara till myntverk i Nordafrika men också som omyntat guld till Europa via Spanien. Guldet

värderades olika i förhållande till silvret i Nordafrika och Europa. Europeerna köpte mer från Afrika än tvärtom och silvret från Europa myntades i Afrika till dirhemes, medan guldet från Afrika myntades i Europa eller användes utan myntning.

En stor del av kunskapen om handeln kommer från noteringar i växelkontoren och från handelskalendrar. Naturligt nog måste växelkontoren hålla reda på olika mynt och metallslag och veta varifrån silvret kom för att kunna värdera det ena slaget av mynt eller metall i förhållande till andra.

Professor Spufford uppehöll sig en del vid ”det långa 1200-talet” (cirka 1160–1330), då handeln växte fram och roller i handeln utvecklades. Arrenden betalades i pengar i stället för i dagsverken, vilket medförde att risken övergick från markägaren till arrendatorn. Markägaren fick in sina pengar oberoende av skörden! Marken blev inte bara matproducent utan också en inkomstkälla och skogen inte bara jaktmark utan också en tillgång på timmer som kunde avyttras. Man började investera i kvarnar där brödsädsodlarna lämnade sin säd för malning i stället för att dessa malde hemmavid för hand.

Den ökade handelsvolymen internationellt ledde till att fasta handelsvägar inrättades. Banker och handelsagenter växte fram. Nya betalningsinstrument i form av växlar skapades. Men mellanskillnader behövde då och då regleras med någon typ av betalningsmedel som man fick föra med sig på resorna. Till att börja med användes oftast silver i form av barrer för att på 1400-talet mer och mer övergå till guld. Därmed kunde man på kontinenten urskilja ett mönster där guldmynt ersatte silverbarrer för att reglera större belopp, silvermynt anpassades för ersättning till daglönare samt för räntor och skatter och låghaltiga småmynt användes för inköp av dagligvaror. Storleken på bröden anpassades till ett jämnt antal penningar (på samma sätt som en 1-kronas chokladkaka förr här hemma minskade i storlek

för att fortfarande kunna köpas för en krona!).

Föga överraskande hanterade en liten del av befolkningen som adeln och penningväxlare de flesta mynten medan allmogen enbart använde en liten del av den totala penningmängden.

I en föreläsning på Göteborgs Universitet presenterade Spufford en del rön kring beskattning av eldhärdar, framför allt i Frankrike. Hittills är kunskapen om detta område relativt begränsad. Det rör sig om en typ av fastighetsskatt som är känd från 1200-talet och framåt. Det kan ha varit så, att den för myndigheterna lättkontrollerade beskattningen av skorstenar kom att kringgå genom att man i större hus inrättade flera härdar med gemensam skorsten. Och därmed uppkom olika typer av beskattning per hushåll, där beskattningen av eldhärdar var en. Sådan tycks ha förekommit framför allt i Frankrike men även i England och Wales under 1600-talet.

Bo Gustavsson

MYNTDAGEN I LÖDÖSE 2018

MYNTDAGEN I LÖDÖSE 2018 arrangeras 7 oktober på Lödöse Museum i samarbete mellan museet, Rut och Bengt Holméns Stiftelse för Numismatik och Göteborgs Numismatiska Förening.

I år gästas myntdagen av Tuukka Talvio från Helsingfors och Bernt Thelin från Lund.

Tuukka Talvio, som är utsedd till årets Gunnar Holst-medaljör, är ledande finsk numismatiker och har varit föreståndare för myntkabinettet i Finlands Nationalmuseum i Helsingfors. Han har skrivit hundratals artiklar och böcker som spänner över snart sagt alla områden inom ämnet numismatik. Hans bibliografi rymmer verk om anglosaxiska mynt, medeltida myntfynd i Finland, finska medaljer, den Antellska myntsamlingen i Helsingfors och finska sedlar. Han kommer i Lödöse att föreläsa på temat *"Imitationer av bysantinska mynt i finska fynd"*.

Bernt Thelin är en av landets främsta experter på svenska polletter, han är ordförande i Skånes Numismatiska Förening, sekreterare i Svenska Pollettforeningen och författare till boken *Skånepolletter*. Han är redaktör för *Pollettbössan* som är en nättidskrift om polletter och har i den funktionen skrivit otaliga artiklar om polletter. Hans föredrag har titeln *"Polletter och hur de användes"*.

Göteborgs Numismatiska Förening kommer att ordna en utställning om primitiva betalningsmedel.

Föredragen börjar kl. 11:30 och utställningen är tillgänglig under museets öppethållningstid mellan 11:00 och 16:00.

Bo Gustavsson

Sedeltryckeriet i Tumba flyttar

CRANE AB I TUMBA BRUK flyttar tryckningen av sedlar från Tumba till Malta. Kvar blir sedelpapperstillverkning och annan verksamhet tills vidare. Se: www.cranecurrency.com/

Sedelpapper började tillverkas år 1755 vid Riksbankens sedelpappersbruk i Tumba. Riksbankens sedeltryckeri däremot låg fram till 1906 i Norra Bancohuset vid Järntorget i Gamla stan i Stockholm. Då flyttades tryckeriet till Helgeandsholmen i anslutning till Riksdagshuset, varifrån det år 1936 kom till Norr Mälarstrand på Kungsholmen invid Kungl. Mynt- och Justeringsverket. Här fanns tryckeriet fram till 1974 då verksamheten flyttade ut till Tumba. Från 2002 har sedeltryckeriet i Tumba drivits av Crane AB.

I avtalet med Crane AB gäller att svenska sedlar ska tryckas i Sverige. Riksbanken har därför nu formellt sagt upp avtalet och letar en ny leverantör.

MGL

Nytt från Kungl. Myntkabinettet

EVA RAMBERG SLUTAR sin anställning som museichef vid Kungl. Myntkabinettet den 30 september i år. Den 1 oktober börjar hon i stället som chef för Stockholms Spårvägs-museum.

Mer information om efterträdare och utlysning av chefs-tjänsten kommer under de närmaste månaderna.

MGL

Läs recension i SNT Nr.4 2018

Pris: 300 SEK + porto

E-mail: myntnisse@netatonce.net

SNF:s årsmöte i Åbo 2018

Av Jan-Olof Björk

Styrelsen hade denna gång valt att kalla till årsmöte i Åbo i Finland. Vanligtvis försöker vi hitta någon intressant plats, gärna med numismatisk anknytning. Inte sällan har årsmötena lagts i forna svenska myntorter. Vi minns till exempel Göteborg år 2003, Uppsala 2010, Gripsholm 2012 och Norrköping 2017. Ett mycket uppskattat årsmöte var det i Vetlanda 2013. Där var naturligtvis den numismatiska beröringspunkten i stället den närbelägna och besökta Ådelfors guldgruva, av vilket guld dukater med Smålands vapen präglades sporadiskt mellan åren 1741 och 1801.

Det finns flera skäl till att 2018 års möte lades i Åbo. Ett skäl är att Åbo var den forna svenska östra rikshalvans största stad. Det var först från år 1809 som Finland och Sverige gick skilda vägar. Åbo var också en svensk myntort under medeltiden och Gustav I:s regering. Men det fanns ytterligare en annan och viktig anledning. Styrelsen har nämligen sedan en tid sökt fördjupa samarbetet med Numismatiska Föreningen i Finland. De båda länderna har ju bland annat sin mycket långa gemensamma mynthistoria. Men det finns fler skäl till samarbete. Mer om det lite senare.

Ett litet antal intresserade mötte upp vid färjan Amorella vid Stadsgården i Stockholm för en trivsam båtresa med trerätters middag ombord. För undertecknad blev nattens tänkta sömn dock störd av ”skakningar på nedre däck”. Näja, så farligt var det inte, men obalans i en propelleraxel, eller något dylikt, gjorde att stålbritsen med den centimetertunna madrassen vibrerade kraftigt. Och detsamma gjorde naturligtvis jag! Våra finska vänner bekräftade se-

Åbo slott, modell i slottet.

FOTO: CURT EKSTRÖM.

nare fenomenet men sa samtidigt att hemresan med Viking Grace skulle bli behagligare. Fattas bara när fartyget sjösattes så sent som 2012! Väl i land möttes vi dels av ett Åbo på allra bästa humör i strålande vackert försommarväder och förstas av Petteri Järvi från Numismatiska Föreningen i Finland. Efter incheckning på hotellet samlades vi för gemensam avfärd med buss (kollektiv naturligtvis) till Åbo slott där i princip alla aktiviteter skulle äga rum.

Lördag 12 maj

Först på programmet stod guidad visning av utställningen *Maktspel – reformationen i Finland*. Utställningen är på nutida manér en mörk historia, i det att dagens utställningsarkitekter alla tycks föredra mörka rum och salar. Jämför till exempel med forna Kungl. Myntkabinetten på Slottsback-

en. Notisförfattaren förstår att man vill åstadkomma en miljö där besökaren tvingas fokusera på det museet önskar utan störande inslag som ljus från fönster med utsikt ...

Jag vill dock minnas att den andra programpunkten genomfördes i en lokal med just fönster med utsikt mot borggården. I en sådan är nämligen *Mynt- och medaljkabinetten* inrymt. Ansvarig är amanuensen vid Åbo museicentral Tom C. Bergroth, vilken också är välkänd för svenska numismatiker. Initierad som få tog han sig an ämnet. De utställda medaljerna, tillräckligt många men endast ett fåtal av hela beståndet, presenterades i huvudsak såväl som till systematisk indelning. När föreläsningen övergick till de praktfulla ordnarna kom guidens kunskaper till sin fulla rätt. Utmärksetecknen i den stora montern mitt i lokalen var ordnade på så

MISAB:s Dan Carlberg ropar för en kunds räkning in Kristinas Riga-taler 1645. Köpare var nr 9 och priset blev till slut 222 200 kronor inkl. provision.

FOTO: FÖRFATTAREN.

SNF:s Ronny Jansson och Roger Lind under årsmötesauktionen.

FOTO: FÖRFATTAREN.

sätt att tiden löper utmed en tänkt x-axel medan ordensklassen, till exempel riddare, kommandör etc., sorteras utefter y-axeln. På så vis har man skapat en tvådimensionell bild av ordensväsendet.

De utställda mynten överläts till självstudier där undertecknad kunde konstatera att beståndet var mycket omfattande och välkonserverat. De svenska mynten representerade såväl medeltid som modern myntning efter år 1521. Den nyfikne undrar säkert hur välförsett museet är beträffande Åbo-mynten. Medeltidens representeras av flertalet typer även om de mest sällsynta örtugarna saknas. Två av Gustav I:s Åbo-marker är utställda, nämligen 1556 och 1557 års med fyrdelad vapensköld på fransidorna. Vi upplystes om att inga ytterligare av Gustavs Åbo-mynt finns i museets samlingar.

Den första dagens lunch serverades efter att årsmötesdeltagarna satts på ett litet kraftprov. Det gällde att ta sig utmed branta trappor till ”Södra salen” i slottets högre belägna regioner.

Årsmötesauktionen

Den därpå följande eftermiddagen ägnades helt åt föreningsverksamhet. Först ut var årsmötesauktionen som naturligtvis föregåtts av visning av de 111 föremålen ur den store donatorn Sven Svenssons (1855–1928)

forna samlingar. Auktionsutropare var Ronny Jansson, som med hjälp av Roger Lind (anbudshantering) och Ingemar Svenson (prisnoteringar) såg till att försäljningen gick snabbt och smidigt.

Toppnumret var passande nog omslagsmyntet på den till medlemmarna utsända auktionslistan, drottning Kristinas taler präglad i Riga 1645 (SB 48, SS 6680). Utropspriset var blygsamt satt till 15 000 svenska kronor. Vi var väl många som närt en tanke på att kanske kunna förvärva detta vackra mynt till egen samling men av detta blev intet för alla utom den lycklige (?) som efter mycket lång budgivning, via MISAB:s Dan Carlberg, bjöd 202 000 kronor (Sic!). Till detta belopp och följande skall läggas föreningens provision på 10 %.

Av andra icke oävna föremål kan nämnas följande; Valdemars, Lödösepenning LL XVII:B8c som klubbades för 7 200 (jämfört med utropets 500) kronor. En vacker Stockholms-örtug från Albrekt av Mecklenburg gick för 1 400 (500) kronor. Gustav II Adolfs 2 öre klipping 1625, hammarpräglad betingade facila 3 600 (1 000) kronor. Bland medaljerna klubbades nr 97, drottning Lovisa Ulrikas spelpenning i silver (HK 3), för det högsta priset, 1 900 (500) kronor.

Det fanns förstås ett antal objekt ur Svenssons jättelika pollettsamling

men denna gång var de alla av det något enklare slaget. Svensson samlade förmodligen inte antikens mynt men icke för ty ägde han en synnerligen blygsam kollektion av något tiotal mynt. Det verkar som om han kommit över dessa i samband med någon annan affär eller ”fätt dem på köpet”. Det är inga som helst sällsynheter och de är dessutom i medioker kvalitet. Således klubbades på denna auktion åtta romerska varav ”toppnumret”, Julius Caesar AR denar, (SR I 1399, SS 22 709) gick för måttliga 2 300 kronor. Och då ingick dessutom Svenssons egenhändigt tillverkade myntpåse med noteringar samt såväl kantslag som korrosion.

Årsmötet

Vid pass klockan 18 vidtog helgens viktigaste programpunkt – årsmötet! Tillsammans med en del svenska besökare hade också anlänt några från Finland varför årsmötet kunde starta. Förhandlingarna inleddes med en tyst minut för att hedra de medlemmar som avlidit under det gångna året och fram till årsmötet. Dessa är Gert Hatz, Bjarne Ahlström, Kolbjørn Skaare, Per Axelsson, Joseph Hackl, Tord Jonsson, Lars Janerud, Roger Svärd och Hannu Sarkkinen. Under tecknad tillsammans med föreningens sekreterare Ingemar Svenson valdes därefter till att leda årsmötet som ordförande respektive sekreterare.

Eftersom SNF:s räkenskaper redan är publicerade i SNT och på hemsidan lämnas dessa därhän i denna artikel med ett undantag. Det har tydligen hos någon varit oklart huruvida föreningens helägda auktionsbolag, Myntauktioner i Sverige AB (MISAB), medfört kostnader eller intäkter för föreningen. Som ett klagörande kan nämnas att av årsredovisningarna framgår att MISAB aldrig kostat föreningen något utöver aktiekapitalet, 250 000 kronor, vilket för övrigt inte är en kostnad utan en så kallad finansiell anläggningstillgång enligt balansräkningen. Under de senaste åren har MISAB tvärt om inneburit intäkter i form av aktieutdelningar som vida överstiger det satsade kapitalet.

Hannu Sarkkinen mottar Elias Brenner-medaljen postumt genom sin efterlämnade änka Ulla-Maija. Medaljen överlämnades av SNF:s ordförande J-O. Björk.

FOTO: CURT EKSTRÖM.

Styrelsen beslutade till exempel för åren 2016 och 2017 att från MISAB:s redovisade resultat ta utdelning om 200 000 respektive 500 000 kronor!

Revisorerna, Christer Franzén och Max Mitteregger, av vilka den förstnämnde är auktoriserad revisor hos Ernst & Young, var inte närvarande i Åbo. Men av revisionsberättelsen som läste upp av kassaförvaltaren Lars Eriksson framgick att revisorerna tillstyrkte att årsmötet godkände årsredovisningen och rekommenderade årsmötet att bevilja styrelsen ansvarsfrihet för 2017 års förvaltning – och så blev årsmötets beslut.

Därmed var vi framme vid val av ledamöter jämte suppleanter. Mandatperioden för vice ordförande Roger Lind, klubbmästare Ronny Jansson och hemsidesansvarig Lennart Castenhag hade löpt ut. Efter förslag från valberedningens sammankallande Kristian Riesbeck omvaldes de två sistnämnda på tre år. Då Lind avböjt omval föreslog valberedningen

Petteri Järvi, ordförande Numismatiska Föreningen i Finland, mottar Svenska Numismatiska Föreningens hedersgåva, den s.k. Ekorren, av ordföranden J-O. Björk. I bakgrunden SNF:s sekreterare Ingemar Svenson.

FOTO: CURT EKSTRÖM.

att hittillsvarande suppleanten Roger Svensson i stället valdes till ledamot på tre år. Det blev årsmötets beslut. Fyra suppleanter fanns med på valberedningens förslag, nämligen; Erik Lie, Bengt Granath, Roland Falkensson och Andreas Westermärk. Samtliga valdes, varav herrarna Falkensson i Junsele och Westermärk i Uppsala var nyval. Utöver dessa valdes även revisorer, valberedare med flera och för att inte i onödan tynga tidskriften hänvisas i stället till protokollet på föreningens hemsida, <http://numismatik.se/index.php>. Efter årsmötet konstituerade sig styrelsen, varvid den enda förändringen blev att Ronny Jansson också åtog sig uppdraget som vice ordförande.

Utmärkelser

Till en ordförandes mest trevliga sysslor hör vanligtvis att dela ut utmärkelser till förtjänta medlemmar. Så också denna gång. Men efter det att styrelsen hösten 2017 fattat beslutet att tilldela Hannu Sarkkinen *Svenska Numismatiska Föreningens Elias Brenner-medalj* har han dessvärre avlidit. På grund av det plötsliga och alldeles för tidiga dödsfallet tvangs

föreningen dela ut den prestigefulla belöningen postumt till Hannus efterlämnade änka Ulla-Maija. Ur motiveringen citeras:

”Sarkkinen har sedan ett fyrtiotal år samlat de baltiska provinsernas mynt och därigenom byggt upp en enorm samling som saknar motstycke i såväl privat som offentlig ägo. Därtill har Sarkkinen gjort sig känd som en flitig skribent inom området. Hans rön som amatörforskare har utmynnat i många artiklar i flera länders fackpress. Hannu Sarkkinens kontakter inom forskarvärlden är omfattande och leder till att han ofta anlitas som expert.”

Vidare utdelades Nils Ludvig Rasmusson Stipendiet till Linn Eikje Ramberg, Norge, för förtjänstfullt numismatiskt arbete inom ramen för doktorsavhandlingen *Mynt er hva mynt gjør. En analyse av norske mynter fra 1100-tallet: produksjon, sirkulasjon og bruk*.

Styrelsen hade dessutom beslutat att utse tre nya korresponderande ledamöter, varav två är hemmahörande i Finland och glädjande nog var närvarande i Åbo. De två är numismatikern Frida Ehrnsten, Helsingfors,

Årsmötesmiddagen i den medeltida Herrekällaren på Åbo slott.

FOTO: FÖRFATTAREN.

och numismatikern, faleristikern samt ordföranden i Numismatiska Föreningen i Åbo Tom C. Bergroth, Åbo. Den tredje är ingen mindre än professorn vid numismatiska institutionen vid Wiens universitet Hubert Emmerig.

Då Roger Lind efter tioårigt ideellt arbete inom föreningen, med funktioner som vice ordförande, programsekreterare med mera, beslutat

Del av borggården i Åbo slott.

FOTO: FÖRFATTAREN.

sig för att avgå tilldelades han Svenska Numismatiska Föreningens förtjänstmedalj i silver, att bäras i band på bröstet.

Dessutom var det som vanligt ett antal ”40-åringar” som skulle tilldelas *guldnålen för hedersamt medlemskap*. Tyvärr var ingen av dessa närvarande i Åbo. De personer i Finland som hjälpt föreningen med arrangemangen i Åbo tilldelades som sig bör SNF:s hedersgåva, den så kallade Ekorren. Dessa var ordförande i Numismatiska Föreningen i Finland Petteri Järvi, Sonja Hagelstam, Jani Oravisjärvi och Tom C. Bergroth. Undertecknad har fått information om att ett exemplar av Ekorren skänkts till Mynt- och medaljkabinettet i Åbo slott!

Medeltidsinspirerad middag

En programpunkt som undertecknad och säkerligen resten av deltagarna sent skall glömma var lördagens final – årsmötesmiddagen! Våra finska värdar hade bjudit in oss till Åbo slott, Herrekällaren. Denna medeltida källare med välbevarade tegelvalv har anor från medeltiden. Och middagen gick just i medeltidens tecken. Då menar jag både till vad som serverades och hur godsakerna avnjöts.

Varje kuvert var försett med en ordentligt tilltagen kniv, typ jaktkniv, och sked. Någon gaffel ingick inte. Kanske än mer märkligt var att även tallrikar saknades. På tallrikens plats var i stället placerat ett ordentligt tilltaget rågbröd, grytlocksstort och ungefär tre centimeter tjockt. Meningen var att brödet skulle användas som tallrikssubstitut för fläsket som man skar med sin kniv ur ett större stycke som cirkulerade runt långbordet, tillsammans med osten, laxen som anrättats på ett par olika sätt, sillen, de kryddstarka korvarna, kycklingklubborna mm. Detta tillsammans med välsmakande drycker gjorde den kulturella och kulinariska upplevelsen fulländad. Pricken över i var trots allt efterrätten – kvarv med lingon! – serverad på det nu vända rågbrödet.

Sen var det detaljen med servetterna som naturligtvis också saknades. På medeltida vis var det fritt fram att använda bordsduken av linne ... Perkele vilken kväll!

Söndag 13 maj

Söndagens evenemang bestod av en guidad visning av Klosterbackens hantverksmuseum som är beläget utanför slottet i staden Åbo. Tyvärr kunde inte styrelsen delta, eftersom samtidigt hade det tidigare nämnda gemensamma mötet med styrelsen för Numismatiska Föreningen i Finland under ledning av ordföranden Petteri Järvi, vilken för övrigt är intendent vid Åbo Museicentrals avdelning för kundservice. Övriga närvarande från finska föreningen var vice ordföranden Juha Hyötyläinen, sekreteraren Frida Ehrnsten och ledamoten Jyrki Muona samt Tom C. Bergroth representerande Numismatiska Föreningen i Åbo.

Efter utväxling av medalj- och bokgåvor kunde sittningen börja. En viktig del var självfallet presentationen av våra båda föreningar och den stadgeenliga verksamhet vi bedriver men inte minst presentationen av de enskilda ledamöterna. Det är ju mellan personer som känner varandra och som trivs tillsammans som samarbete uppstår.

Från svensk sida har vi diskuterat att utbyta artiklar från våra respektive tidskrifter. Det är ju så att man i Finland skriver om svensk numismatik på finska. Men finska är ju grekiska för oss svenskar. Båda parter var överens om att arbeta för en lösning. Och just denna artikel som kommer att publiceras i de båda länderna, på svenska respektive finska, kan ses som startskottet för samarbetet. Annat som diskuterades var gemensamma bokprojekt och marknadsföring av varandras publikationer. Numismatiska seminarier kan kanske också realiseras i framtiden.

Ett annat område som dryftades var de så förhatliga förfalskningarna som ju inte känner några gränser. För att stävja detta otyg krävs internationellt samarbete och vad kan då vara

SNF:s nyvalda styrelse tillsammans med delar av den finska på borggården, Åbo slott. Från vänster Lennart Castenhag, Lars Eriksson, Ingemar Svenson, Roger Svensson, Jyrki Muona, Petteri Järvi, Roland Falkensson, Frida Ehrnsten, Ronny Jansson, Jan-Olof Björk, Erik Lie, Andreas Westermark, Curt Ekström och Juha Hyötyläinen.

FOTO: ULF LANNBY.

lämpligare än att börja med våra vänner i den forna östra rikshalvan? Informationsspridning dryftades.

Till mitten av september pågår på Åbo slott en utställning med titeln *Två presidentperioders ära – Mauno Koivistos ordnar och utmärkelsetecken*. Årsmötesdeltagarna fick en exklusiv guidning av Tom C. Bergroth. Vi kunde inte fått en mer initierad och därtill värtalig ciceron.

Mauno Koivisto (1923–2017) var republikens Finlands nionde president åren 1982–1994. Som bekännare till den socialdemokratiska läran avböjde han under sin första statsministerperiod att ta emot utländska ordnar. Längre fram i karriären antog han en mer pragmatisk inställning i det att han ansåg att ordensväsendet var en del av ämbetet. Vi fick också veta att Koivisto under sin levnad mottog inte mindre än ett fyrtiotal ordnar och utmärkelsetecken, alla utställda i en mycket lång rad av montrar. Av

dess var knappt trettio utländska. Den svenska Kungl. Serafimerordens riddartecken med kedja förlänades Koivisto vid hans första statsbesök i Sverige 1982, medan kedjan förlänades i samband med Carl XVI Gustafs statsbesök i Finland året därpå.

I den påkostade och rikt illustrerade utställningskatalogen finns en hel del matnyttigt för den i ordensväsendet oinvgide. Ur kapitlet *Vad kan ett ordenstecken berätta*, citeras följande intressanta stycke: *”Ett ordenstecken i sig själv kan även berätta om tidigare innehavare av samma tecken. Flera utländska ordnar och speciellt kedjorna skall i regel återställas efter mottagarens fränfälle och återanvändas, dvs. delas ut på nytt. ... På den norska S:t Olavs-ordens kedja finns två sköldar med en ingravering på fransidan, vilken berättar att samma kedja har burits av Frankrikes president Charles de Gaulle och Islands president Kristján Eldjárn.”!*

Detta var den sista programpunkten och därmed var årsmötetshelgen i Åbo till ända. Svenska Numismatiska Föreningen vill på detta sätt tacka våra finska vänner för ett utmärkt arrangemang – intressant och välsmakande i numismatikens tecken!

Bli medlem i

**SVENSKA
NUMISMATISKA
FÖRENINGEN**

Stiftad 1873

Årsavgiften för 2018
är 200 kr

Som medlem får du
Svensk Numismatisk Tidskrift
som utkommer med
åtta nummer per år

info@numismatik.se

**Skarabé
Mynt & Guld AB**
köper och säljer
**MYNT, SEDLAR
och MEDALJER**
Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 - 135 088
skarabe@telia.com - www.skarabe.eu
Öppet: Vardagar 10 - 18

NYUTKOMMEN

Birgitta Sandström:
Tore Strindberg som medaljgravör

INBUNDEN, 154 sidor
ISBN 978-91-639-6881-5
PRIS: 200 kr + porto
180 kr + porto för medlemmar i
NUMISMATISKA FÖRENINGAR

*Distribueras
av författaren:*
Birgitta Sandström
Trotzgatan 16
791 30 Falun
Tel. 070-792 13 35
bsandstrom@telia.com

hastur.fi

- polletter
- rederimärken
- medaljer
- knappar
- exonumia

hastur.fi

StorMYNT-
och Frimärksmässa

Lördag 6 okt. 2018
kl. 10:00-16:00
BORLÄNGE

I Soltorgsskolans aula

10-12 handlare

- Mynt • Sedlar • Medaljer
- Numismatik • Frimärken

Entré: 25:- Kaffeservering Bra parkering

Arrangör:
Falu-Borlänge Myntklubb
Hemsida: www.fb-myntklubb.se

I samarbete med **Folkuniversitetet**

Birgitta Sandström: Tore Strindberg som medaljgravör.

2018. 152 sidor. Inbunden.

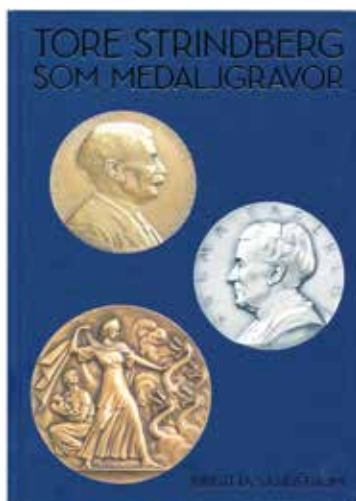
Illustrerad. ISBN 978-91-639-6880-8.

SVENSKA MEDALJKONSTNÄRER och deras medaljer från 1900-talet har hittills endast i liten utsträckning blivit dokumenterade. Ulla Ehrensvärds böcker om Erik Lindbergs medaljer får anses banbrytande och ovanligt fullständig, eftersom hon hade tillgång till noggranna noteringar från konstnären. Erik Lindberg själv förtecknade faderns, Adolf Lindberg, medaljer i Svensk Numismatisk Årsskrift 1939. Utöver detta har Lars O. Lagerkvist beskrivit Axel Wallenbergs och Gunvor Svensson Lundkviks medaljkonst och Ulf Abel dokumenterat Carl Milles medaljer. Ernst Nordins medaljer finns beskrivna av Marie-Astrid Voisin, Ulf Nordlind, Lars O. Lagerqvist och Ian Wiséhn och P.G. Thelanders konstmedaljer av Ian Wiséhn och Lars O. Lagerqvist. Ian Wiséhn har också listat medaljer av Svante Nilsson i en festskrift till Ulla Ehrensvärd 2003. Undertecknad har i all enkelhet förtecknat och beskrivit medaljer av Karl Hultström och Ivar Johnsson i småskrifter från Göteborgs Numismatiska Förening.

Utöver detta finns ett antal böcker med annat tema som akademiers medaljer, medaljer över vissa personer och föreningsmedaljer.

Luckorna är många, exempelvis saknas biografier och verksförteckningar för Gösta Carell, Léo Holmgren, Sven Kulle och Åke Hammarberg, bara för att nämna några. Hammarberg lär för övrigt vara den som har utfört flest medaljer av alla svenska medaljkonstnärer med gott och väl över 700 stycken. Det är mycket glädjande att Birgitta Sandström nu fyllt i en av luckorna med sin bok om Tore Strindbergs medaljkonst.

Tore Strindberg med 97 kända medaljer hör till de skulptörer som både utfört en hel del monumentala verk och verk i det lilla formatet. Han kan därmed beskrivas som både skulptör och medaljkonstnär. Carl Milles och Carl Eldh med vardera ett

dussintal utförda medaljer var i huvudsak skulptörer i det stora formatet. I viss mån kan även Ivar Johnsson med cirka 35 medaljer räknas dit. Åke Hammarberg (700 medaljer) och Karl Hultström (350 medaljer) levde på sin medaljkonst och har endast ett fåtal monumentalverk i sin verksförteckning.

Birgitta Sandström är en flitig och flyhänt författare. När jag träffade henne för första gången för några få år sedan räknade jag inte med att hennes bok om Tore Strindbergs medaljkonst skulle komma ut så snabbt. Jag visste att hon samtidigt höll på med ett mastodontverk om Anders Zorns hustru Emma. Birgittas bakgrund som konstvetare och chef för Zornmuseet kan man ana i hennes beskrivning av Strindbergs medaljer. Hon drar sig inte för att bedöma den konstnärliga kvaliteten på ett antal av medaljerna. Det känns uppfriskande att ta del av dem.

Boken är uppbyggd så, att efter faktauppgifter om Strindberg ges en översikt om olika typer av beställare så att man även får en bild av de tema som han kom att ägna sig åt som medaljkonstnär. Allt detta är återgivet på ett pedagogiskt sätt som är eftersträvsvärt och när idealet av att samtidigt vara kortfattat och utförligt. En extra kvalitet utgör också de bilder på skisser till medaljer som förvaras i Göteborgs Stadsmuseum. Här anar man att konstnären fått

arbeta om modellerna under resans gång, kanske på eget initiativ eller på önskemål av beställaren, vi vet inte så ofta vilket.

Birgitta pekar på det förhållandet att Strindberg utöver sin skicklighet i att återge porträtt och andra bilder även komponerat texten ihop med bilden på ett smakfullt sätt. Man kan väl lägga till att även på de medaljer där fränsidan kom att upptas av enbart text är denna utformad så att textsidan ger ett behagligt intryck. Det är naturligtvis lätt att tycka att de traditionella personmedaljerna med porträtt på åtsidan och symboler, personifikationer eller bilder på fränsidan, som fullständiga beskrivningen av personen i fråga, är ”de bästa”. Men konstnären hade säkerligen fått brottas med att beställaren till varje pris ville ha med text i en utsträckning som omöjlig kunde få plats på medaljens begränsade yta.

Strindberg kan betraktas som traditionell eller konservativ i sitt konstnärsskap. Det gäller för övrigt de flesta av de medaljkonstnärer som verkade under hans tid. Medaljkonsten ligger sällan tidsmässigt i fas med moderna konstinriktningar. Beställarna ville sällan ha medaljer utförda i kubistisk eller surrealistisk stil utan höll sig till gamla traditioner. Undantag från detta kan finnas för rena konstmedaljer.

Huvuddelen av boken utgörs av medaljkatalogen, väl illustrerad med foton på medaljerna. Medaljerna är kronologiskt ordnade från den första som modellerades i Paris 1907 till den sista som utfördes 1960. I förekommande fall hänvisas till litteratur där medaljerna tidigare beskrivits, något som är värdefullt för den som vill fördjupa sig ytterligare i tillkomsten av dem.

Ungefär hälften av medaljerna är inte tidigare beskrivna. Inte ens för en någorlunda känd medaljkonstnär som Strindberg kan man i lättåtkomliga källor hitta annat än en liten del av den totala produktionen! Det innebär att Birgitta fått söka sig till avsevärt mera svåråtkomliga källor för att belysa konstnärens hela produktion.

Det är bara att gratulera Birgitta till

Florent Audy under disputationen.

FOTO: MATS BURSTRÖM.

Dagfinn Skre.

FOTO: MATS BURSTRÖM.

FLORENT AUDY HAR DISPUTERAT

Den 25 maj 2018 disputerade Florent Audy, Stockholm, vid Stockholms universitet med avhandlingen *Suspended Value. Using coins as pendants in Viking-Age Scandinavia*. Opponent var professor Dagfinn Skre, Universitetet i Oslo/Kulturhistorisk Museum. I betygsnämnden satt docent Christoph Kilger, Uppsala universitet, professor Märten Snickare, Stockholms universitet, och docent Torun Zachrisson, Stockholms universitet/Upplandsmuseet. Handledare för avhandlingen var docent Nanouschka Myrberg Burström och professor Anders André.

Avhandlingen behandlar hängföredda mynt från framför allt vikingatiden, som hittats i Skandinavien.

ett värdefullt tillskott till vetandet om svenska medaljer. Och dessutom får samma gratulation riktas till alla som är intresserade av ämnet, inklusive undertecknad – i det här fallet får det väl inte anses opassande att gratulera sig själv!

Bo Gustavsson

Fokus ligger på att följa och förstå föremålets färd, transformationsprocesser och användning, liksom anledningar och tankevärld bakom praktiken. Systematiska genomgångar och analyser kompletteras med tre fallstudier utifrån en myntkedja i en grav på Birka, Vårbyaskatten samt Agnus Dei-myntet från Johannishus-skatten. Audys omfattande arbete inkluderar utöver texten – med ett rikhaltigt illustrations- och tabellmaterial – även två kataloger över mynthängen i gravar och i depåer samt två appendix.

Bland åskådarna på den välbesökta disputationen återfanns såväl arkeologiska och numismatiska kollegor från hela Norden som vänner och familj från Frankrike. Opponenten gjorde en mycket god insats med att både enligt uppdrag kritiskt granska avhandlingen och samtidigt hålla en vänlig och mycket positiv ton. Efter disputationen följde en mottagning på Institutionen för arkeologi och antikens kultur, därefter middag och dans på Kräftans Vårdshus.

Florent Audy mottog Nils Ludvig Rasmussons medalj och stipendium av Svenska Numismatiska Fören-

Florent Audys avhandling kan beställas från Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet: anne.hofmann@su.se.

ingen år 2016 och är för närvarande projektanställd vid Kungl. Myntkabinettet i Stockholm.

Avhandlingen kan beställas från Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet, anne.hofmann@su.se

Nanouschka M. Burström

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmärken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08 - 662 62 61

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR
*Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur*
www.nordlindsmynt.se

HÅKAN WESTERLUND
MYNTHANDEL
KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08 - 411 08 07
Öppet: måndag - torsdag 11-13

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer
mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev,
sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Hantverkargatan 36
112 21 Stockholm
Tel. 08 - 611 01 10

Vitterhetsakademiens
numismatiska boksamling
finns fortfarande på
Kungl. Myntkabinetet

På nätet hittar du VITALIS,
Vitterhetsakademiens biblioteks
huvudkatalog:
vitalis.raa.se

Mer info får du från
bibliotekarien på KMK:
carina.bergman@raa.se

Lunds Mynthandel

Köper och Säljer
Byter och Värderar

Mynt och Sedlar
Tillbehör och Litteratur

Lagerlista finns på
www.lundsmynthandel.se

Klostergatan 5, 222 22 Lund
tel. 046 - 14 43 69
butiken@lundsmynthandel.se

Sveriges Mynthandlares Förening

anordnar
MYNTMÄSSA I LUND

Lördagen den

29 september

Hotel Lundia
(150 meter från järnvägsstationen)
Öppettid: 11.00 - 16.00
Entré 20 kronor

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING
Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08-732 66 86 • 070-212 64 55
www.mynt.nu/smf/

MYNTAUKTION

Stockholm lördag 10 november 2018

Ett urval objekt (inkl. köparprovision) som vi har sålt tidigare:

Erfurt
1 dukat 1648
46.000:-

1 riksdaler 1660 R
139.000:-

Pommern
1/4 taler 1658 XR
193.000:-

1 riksdaler 1707 med peruk
94.000:-

1 riksdaler 1731
25.000:-

1 riksdaler 1820
provavslag i koppar XR
29.000:-

Finland
25 mark 1882
43.000:-

2 kronor 1876
37.000:-

Bättre mynt och hela samlingar mottages till kommande myntauktioner.

Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom mer än 20.000 kunder i Sverige och utlandet ser varje auktion via vår hemsida och katalogen.

Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17

E-post: coins@philea.se

www.myntkompaniet.se

AUKTION 28 & 29

15-16 september 2018

OTTAR ERTZEID DEL 3 - Guldmynt i urval:

3 mark 1590. **RRRR.**

16 mark (carolin) 1610. **RR.**

Dukat 1677. **RRR.**

Dukat 1700. **RRR.**

Dukat 1736. **RRRR.**

Dukat 1758. **RRRR.**

Dukat 1788. **RRR.**

Dukat 1844. **RRR.**

AUKTION 29 – Ur det riktiga innehållet en härlig kvartett:
HJÄLTEKONUNGENS GULD!

2 dukater u. å. (1634). **RRRR.**

16 mark (carolin) 1624. **RRRR.**

Dukat u. å. (1634). **RRR.**

Dukat u. å. (1634). **RRRR.**

Myntauktioner i Sverige AB

Banérgatan 17, 115 22 Stockholm • Storgatan 10, 342 60 Moheda

E-mail: info@myntauktioner.se • Telefon: 08-410 465 65

www.myntauktioner.se